

Fennistiikan nykytila ja tulevaisuus

Keskustelun avaukseksi tarkoitettussa kirjoituksessaan *Miten fennistiikan käy?* (Vir. 1/93) Vesa Koivisto esittää monia näkemänsä, joista olen hänen kanssaan samaa mieltä, ja toisia, joista olen osaksi tai kokonaan eri mieltä. Keskustelun jatkamiseksi puutun lähinnä jälkimmäisiin.

Koivistoa tuntuu vaivaavan pelko siitä, että aiemmin yhtenäiseen tieteenparadigmaan sitoutunut ja siitä viime vuosikymmeninä vapautunut fennistiikka on nyt tuuliajolla ja uhkaa vapaiden tuulien riepottelmana ilman kollektiivista johtoa ja tavoitteenasettelua joutua perikatoon. Oma käsitykseni fennistiikan nykytilasta on astetta valoisampi. Vaikka Setälän viime vuosisadan lopulla tuoreeltaan välittämä ja kanonisoima historiallis-vertaileva nuogrammaattinen tutkimustraditio saikin fennistiikassa niin hallitsevan aseman, että sen edut ja haitat ovat nähtävissä tämän vuosisadan puoliväliin saakka ja osin sen jälkeenkin, on mielestäni perusteetonta väittää, kuten usein tehdään, että muunlaista fennististä tutkimusta ei ennen 60- tai 70-lukua olisi ollutkaan. Kyllä osa suomen kielen tutkijoista on kulloistenkin mahdollisuuksien mukaan pyrkinyt nuuhkimaan myös kansainvälisen lingvistiikan uusia tuulia ja soveltamaan omiin tutkimuksiinsakin vaihtoehtoisia teoreettisia malleja ja metodeja. Tietysti on totta, että varsinaiseen lingvististen teorioiden ristiallokkoon suomen kielen tutkijat ovat joutuneet tai päässeet vasta 60-luvulta lähtien.

Tällä hetkellä fennistiikassa vallitsevaa

tilannetta voi teorioiden osalta kuvata selkiintymättömäksi. Nyt tarvittaisiin uusiin lingvistisiin teorioihin perehtymisen ja niiden soveltamisen lisäksi teorioiden kriittistä arviointia fennistiikan näkökulmasta ja tätä kautta uuden teoriapohjan selkiyttämistä, mikä olisi tarpeen esimerkiksi nykytietämystä vastaavan yhtenäisen rakennekuvausten laatimiseksi suomen kielestä. Tähän asiaan kiinnitin itse huomiota v. 1985 pitämässäni virkaanastujaisesityksessä (Suomen kielen tutkimuksen tehtävistä, Sananjalka 27), jossa mm. toin esiin ajatuksen uuden kielioppikomitean asettamisesta. Teorioiden ristiallokkoa sinänsä ei pidä pelätä, se vain ravistelee nukkuvaa tiedeyhteisöä hereille. Monien vaihtoehtoisten näkökulmien hyödyntäminen on ollut fennistiikallekin eduksi, minkä myös Koivisto toteaa. Itse pidän moniarvoisuutta kaikelle tutkimukselle elintärkeänä. Kovin vahvoista ja itseriitteisistä koulukunnista on usein enemmän haittaa kuin hyötyä.

Kirjoituksessaan Koivisto painottaa yliopistojen suomen kielen laitosten merkitystä, koska fennistinen tutkimus on suureksi osaksi niiden toiminnan varassa. Käytännössä laitosten toiminnassa joudutaan tutkimusta keskeisemmälle sijalle yleensä asettamaan opetus, joka myös nielee kaikista resursseista leijonanosan. Tämä selittää pitkälti laitosten yhdenmukaisuuden, johon Koivisto viittaa; onhan fennistiikan laitosten tärkeänä velvollisuutena kouluttaa äidinkielen (suomen kielen) opettajia ja muita asiantuntijoita. Kun muistetaan, että yliopistoissa tutkimuksen ja opetuksen tulisi kytkeytyä saumattomasti yhteen, on luonnollista, että kaikkien suomen kielen laitosten tutkimustyössäkin jo opetustavoitteiden sa-

mankaltaisuuden vuoksi on yhtymäkohtia. Minusta tutkimustavoitteiden tai teemojen jyrkkä rajaaminen äidinkielessä ei ole perusteltua sen paremmin laitosten sisällä kuin niiden välilläkään. Toisaalta laitosten tutkimusprofiileissa on jo nyt varsin selviä eroja. Esimerkkinä voi mainita, että Turun yliopistossa fennistien ja fennougristien keskeiset tutkimusalat ovat vuosikymmenien ajan olleet syntaksi ja sanasto, siinä erityisesti sananmuodostus.

Laitosten profiloituminen ja sen muutokset ovat kytköksissä tutkimus- ja opetushenkilökunnan omiin tutkimusintresseihin. Toisin kuin Koivisto minä pidän tätä itsestään selvänä asiana, jonka muuttaminen vaatisi luopumista tutkijanvapauden periaatteesta ja virkojen täyttämisestä vapaan haun perusteella. En myöskään hyväksy väitettä, jonka mukaan laitosten (tutkimus)toiminta olisi yleisesti arvioiden suunnittelematonta ja sattumanvaraista. Valitettavan usein laitokset vain joutuvat resurssien vähyyden vuoksi tinkimään tai kokonaan luopumaan hyvinkin suunnitelluista hankkeistaan, mikä hankaloittaa pitkäjännitteistä kokonaisuunnittelua ja antaa siitä helposti vääristyneen kuvan. Resurssoinnin ongelmat nousevat ratkaiseviksi erityisesti suurehkoja, usean tutkijan yhteishankkeita suunniteltaessa ja toteutettaessa. Käytännössä vähänkin laajemmat tutkimushankkeet edellyttävät Suomen Akatemian tai jonkin muun laitoksen ulkopuolisen rahoittajan tuen. Edellä mainitsemani perusongelmat eivät kuitenkaan poistu siitä, että asioiden suunnittelu ja ohjaus keskitetään yhteen paikkaan.

Laitosten toimintaa arvioidessaan Koivisto muistaa muistuttaa, että varsinaisen tutkimustyön sijasta laitokset ovat aivan liiaksi keskittyneet aineistojen keruuseen ja arkistointiin. Tästä fennistejä on moitittu monesti aikaisemminkin. Aineistojen korostamisen syynä monet pitävät juuri fennistien hellimää tutkimusperinnettä, toiset taas keräilyviettiä, joka suomalaisilla melko pitkään jatkuneen keräilytalouden perintönä olisi voimakkaampi kuin esim. etelä- ja länsieurooppalaisilla, kuten eräs ranskalainen oppilaani hiukan sarkastisesti huomautti.

On selvää, että hyvienkään aineistojen keruu ei ole tiedettä eikä sillä voida puolustella laiminlyötyä tutkimusta. Kattavien, luotettavien ja hyvin järjestettyjen tutkimusarkistojen kokoaminen ja ajan tasalla pitäminen on silti arvokasta työtä. Suomessa fennistiikalla on erityistehtäviä, jotka ovat seurausta siitä, että työn kohteena on äidinkieli. Fennistiikan tulee kattaa suomen kielen rakenteen ja käytön kaikki ilmenemismuodot, eikä tämä ole mahdollista ilman suunnitelmallisesti kerättyjä ja järjestettyjä tutkimusaineistoja. Laaja-alaisen perustutkimuksen lisäksi fennistien on myös kannettava huolta suomen kielen jatkuvasta kehittämisestä muuttuvan yhteiskunnan kaikkia tarpeita palvelevana sivistyskielenä. Tutkijan kannalta en sinänsä näe mitään periaatteellista ristiriitaa fennistiikan ja lingvistiikan välillä, vaan olen sitä mieltä, että hyvä fennisti voi olla myös hyvä lingvisti.

Ratkaisuksi fennistiikan ahdinkoon tai ehkä oikeammin portiksi kukoistavaan tulevaisuuteen Koivisto ehdottaa fennistiikan valtakunnallista suunnittelu- ja seuruuryhmää. Koiviston sanoin: »Ryhmän tehtäviin kuuluisi fennistisen tutkimuksen yleinen tavoitteenasettelu, suunnittelu ja koordinointi. Tämä koskisi niin metodi- ja sisältökysymyksiä kuin tutkimuksen käytännön toteutustakin. Ryhmän vastuulla olisi myös yhteydenpito muihin tieteesiin ja muuhun yhteiskuntaan (myös ulkomaille) sekä näiden kontaktien kehittäminen.» Tätä lukiesani mieleeni syöksähti hätkähdyttävä kuva tulevaisuuden fennististä kyhäämässä valtakunnallisen johtoryhmän pääsihteerille tiedustelua, mitä, missä, milloin, keiden kanssa, minkälaisin menetelmin ja mihin pyrki en hän voisi tutkia. Eihän Koivisto tätä voinut tarkoittaa!

Olen valtakunnallisen suunnittelu- ja seuruuryhmän tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä eri mieltä kuin Koivisto. Suunnittelu, keskustelu ja yhteistyö ovat välttämättömiä, ohjailu, keskittäminen ja karsinointi eivät. Suomen kieltä opetetaan ja tutkitaan kaikissa yliopistoissamme, ja minusta niin tulee tehdäkin. Turun yliopiston päärakennuksen otsikkokirjoitus »Vapaan kansan lahja va-

Keskustelua

paalle tieteelle» muistuttaa siitä, että yliopiston on pidettävä kiinni tutkimuksen vapaudesta. Minun semantiikassani vapaus ja vastuu kuuluvat samaan kenttään.

Keskeinen seikka, jota Koivisto kirjoituksessaan korostaa, on fennistien välisen kommunikaation ja yhteistyön parantaminen. Tämän asian aiheellisuudesta olen hänen kanssaan täysin samaa mieltä. Tutkijoiden välinen avoin ja rehellinen keskustelu on tieteellisen tutkimuksen elinehto, ja Koivisto on aivan oikeassa siinä, että fennistien(kin) kommunikoinnin lisäämisessä ja parantamisessa on paljon tehtävää. Totta on myös, että suomen kielen ja sen sukukielten laitosten nykyistä avoimemmasta ja tiiviimmästä yhteistyöstä olisi suurta hyötyä näiden alojen tutkimukselle ja opetukselle. Raketavan yhteistyön edellytyksenä kuitenkin on, että kaikkien siihen osallistuvien mahdollisuudet ja tarpeet otetaan tasapuolisesti huomioon ja että kaikki vapaaehtoisesti sitoutuvat yhteisiin tavoitteisiinsa. Luottamuksellinen tiedonvälitys voisi olla se alue, josta kaikkia hyödyttävä yhteistyö kannattaisi aloittaa: ajankohtainen fennistiikkaa koskeva tieto, josta tämän alan tutkijat, opettajat ja opiskelijat ovat kiinnostuneita, pitäisi kerätä ajantasaisiksi tiedostoiksi, joista se välittyisi kaikille halukkaille. Samoin tulisi tutkijoita, opettajia ja opiskelijoita kannustaa keskusteluun ja yhteistyöhön ja helpottaa yhteistyön mahdollisuuksia käytännössä. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi saattaisi hyvinkin olla tarpeen valtakunnallinen koordinaattori tai fennistiikan tietotoimisto.

AIMO HAKANEN

Emme elä samassa maailmassa

Virittäjän numerossa 1/93 Vesa Koivisto julkaisi keskustelunavauksen *Miten fennistiikan käy?* Koivisto pelkää suomen kielen tutkimuksen pirstoutuvan henkisesti ja kes-

kusteluyhteyksien katkeavan fennistiikan osa-alueiden välillä.

Liityn keskusteluun, koska Koivisto viittaa myös minun kymmenen vuoden takaiseen puheenvuorooni *Lingvistisen ja fennistisen tutkimuksen suhteita* (Vir. 2/83). Tuossa puheenvuorossani kannoin oikeastaan varsin samanlaista huolta kuin Koivisto nyt – liekö kirjoitukseni otsikko johtanut Koivistoa vähän harhaan, kun hän kirjoittaa (s. 120): »Jopa fennistiikan ja lingvistiikan suhteet (ks. Anhava 1983) ovat tällä hetkellä ongelmattomammat kuin fennistiikan sisäiset suhteet.» Olihan minun aiheenani vähintään yhtä paljon suomen kielen tutkimuksen sisällä ammottanut mielipide- ja arvostuskuilu.

Koiviston sanoman ydin on ehkä tiivistyneenä hänen lauseeseensa (s. 118): »Kielitieteen spesialisoituminen ja moninaistuminen ei sinänsä liene vaarallista tutkijajärsilölle tai -yhteisöllekään, mutta alan siitä seuraava henkinen pirstoutuminen on sitäkin vakavampi uhka.»

Tämän ydinvirkkeen kumpikin osa antaa aihetta lisätarkasteluun. Oman kantani voi tiivistää virkkeen ensimmäisen lauseen osalta kysymykseen »Voiko sanoa, että vanheneminen on ihmiselle vaarallista?» ja jälkimmäisen osalta kysymykseen »Voiko uhasta enää puhua, kun se on jo toteutunut?».

*

Kun M. A. Castrén sai nimityksen suomen kielen professoriksi v. 1850, viran vastuualueeseen kuuluivat niin suomen kieli, suomen sukukielet kuin Suomen kirjallisuus ja kansanrunouskin. Helsingin yliopiston nykyisistä oppiaineista siis ainakin viisi on aikanaan kuulunut aineeseen nimeltä »suomen kieli». Fennistiikan moninaistumisen voi nähdä olevan luonnollista jatkoa tälle toistasataa vuotta kestäneelle jakautumiselle; sitäkin luonnollisempaa, kun se on lähes poikkeukseton tendenssi kaikilla tieteenaloilla, niin humanistisilla kuin luonnontieteellisilläkin.

Amerikkalainen tiedetoimittaja Jonathan Weiner on maailman ympäristöongelmia